

Παρατηρήσεις ενός λαϊκού πάνω στη μαρτυρία της πίστης

[Ορθοδοξία](#) / [Θρησκευτική ζωή](#)

Για την Ορθόδοξη Εκκλησία, η πληρότητα της μαρτυρίας είναι προφανώς εκείνη των μαρτύρων. Ο μάρτυρας είναι εκείνος που μαρτυρεί κατά τη πιο ακριβή έννοια μπρος στο δικαστήριο των ισχυρών αυτού του κόσμου, που μαρτυρεί ότι ο Ιησούς είναι ο μόνος Κύριος, ότι ο Χριστός είναι ο Κύριος και όχι ο Καίσαρ. Όμως δεν υπάρχει σ' αυτούς τους μάρτυρες καμιά εξημμένη αναζήτηση της αιματηρής μαρτυρίας, η βεβαιότητά τους δεν είναι ποτέ μια πρόκληση αλλά μια απάντηση που η βάση της είναι πάντοτε η αγάπη των εχθρών (κάνω τη σκέψη ενός σύγχρονου δικαστή μιας ανατολικής χώρας: «επιμένουν να μας αγαπάνε»). Οι μάρτυρες αφομοιώνονται με το ένδοξο σώμα του Αναστάσιου και γίνονται κατά

κάποιο τρόπο Ευχαριστία· έτσι και ο άγιος Πολύκαρπος μέσα στη πυρά, «όχι σα μια σάρκα που καίγεται αλλά σαν ένα ψωμί που ψήνεται», λέει η παλιά διήγηση. Και είναι μια πολύ βαρειά τιμή και ένα έργο πολύ δύσκολο να μιλά κανείς —όσο λίγο και αν είναι— στ' όνομα μιας Εκκλησίας που γνώρισε στον 20ον αιώνα τόσους μάρτυρες και που γνωρίζει ακόμα και σήμερα τόσους ομολογητές. Πέρα από το σιδηρούν παραπέτασμα, η πίστη αυτή καθ' αυτή είναι μια πράξη. Υπάρχει η λειτουργική προσευχή και το λειτουργικό χαμόγελο, «η ταπεινή παραδοχή των βασάνων μέσα στην αγάπη των εχθρών».

Είναι λοιπόν ακόμα, για την Ορθόδοξη Εκκλησία, η πληρότητα της μαρτυρίας, εκείνη του «αποστολικού ανθρώπου». Ο αποστολικός άνθρωπος, ύστερα από χρόνια παραμερισμού, ταπείνωσης, σιωπηλής εργασίας, συνεχούς προσευχής, κατά κάποιο τρόπο φλογίζεται από το άκτιστο φως που εκρέει από τη Θεία Μετάληψη, και πραγματοποιεί τις υποσχέσεις που έγιναν από το Χριστό στους Αποστόλους (τη διάκριση των πνευμάτων, τον εξορκισμό, τη θεραπεία), βρίσκοντας το λόγο που αγγίζει την καρδιά, μαρτυρώντας ταυτόχρονα με το λόγο και με την ισχύ μιας ανακαινισμένης ζωής. Ίδού, φυσικά, τι πρέπει να μας κάνει μετριοφρονες. Ας μη ξεχνάμε όμως —και εκεί είναι αυτό που διαφοροποιεί την ορθόδοξη θέση από εκείνη ενός Kierkegard —ας μη ξεχνάμε το μυστήριο της Εκκλησίας· το γεγονός ότι η Εκκλησία ολόκληρη είναι αποστολική, ότι είναι ολόκληρη αυτόπτης μάρτυς του Αναστάσιου. Κάθε χριστιανός, εφ' όσον ανήκει στην Εκκλησία, εφ' όσον είναι ένας μάρτυρας υπεύθυνος της αλήθειας, εφ' όσον είναι «λειτουργικός άνθρωπος» —«είδομεν το φως το αληθινόν» ψάλλει ο λαός μετά την Κοινωνία— είναι λοιπόν, κατά ένα ταπεινό μέρος. Ένας αυτόπτης μάρτυρας και ένας αποστολικός άνθρωπος.

Θα ήθελα να καταπιαστώ με τρία ερωτήματα για να οικοδομήσω αυτό που δεν μπορεί να είναι μια μαρτυρία (διότι είναι αναιδής και τελικά άχρηστη), αλλά μερικές προσωπικές σκέψεις. Ποιές είναι, για την Ορθόδοξη Εκκλησία, οι βεβαιότητες και οι ουσιαστικές στάσεις της μαρτυρίας; Τί μπορεί να είναι αυτή η μαρτυρία κατά την άσκηση της βασιλικής μας ιεροσύνης, μέσα στο περιβάλλον μας, στο επάγγελμά μας (τουλάχιστο στο δικό μου); Τέλος, ποιά σχέση μπορεί ν' αποκατασταθεί μέσα στις ζωές μας, μεταξύ των στάσεων και της προσευχής από το ένα μέρος και από το άλλο του λόγου, γιατί πρέπει επίσης να εκφράζεται με τον λόγο η μαρτυρία της. Είναι μια τάση διαδεδομένη και ίσως ένας μεγάλος πειρασμός για τους χριστιανούς της εποχής μας, να προβαίνει κανείς με το περιεχόμενο του μηνύματος σ' ένα πελώριο υπονοούμενο.

1ον) Ποιές είναι πρώτα οι βεβαιότητες και οι ουσιαστικές στάσεις της μαρτυρίας; Αυτή, λοιπόν, η πολύ απλή βεβαίωση —που είναι η θεμελιώδης βεβαίωση του Χριστιανισμού— ότι ο Χριστός ανέστη. Παρά τον ουμανιστικό λυρισμό τόσων απ' τους συγχρόνους μας, ξέρουμε καλά ότι υπάρχει θάνατος και υπάρχει κόλαση μέσα στον άνθρωπο, ότι υπάρχει θάνατος και υπάρχει κόλαση μεταξύ των ανθρώπων. Πέρα από τα γενικά προβλήματα, πολιτικά, κοινωνικά, οικονομικά, υπάρχει ο άνθρωπος ως πρόβλημα, ο άνθρωπος βασανισμένος απ' το μηδέν, ο άνθρωπος

άπληστος για αιωνιότητα. Γι' αυτό, η μόνη αγγελία που είναι στ' αλήθεια καλή αγγελία για τον άνθρωπο, είναι το μήνυμα των αποστόλων που έγινε μήνυμα της Εκκλησίας: ο Χριστός ανέστη. Ο Άδης «έλαβε σώμα και Θεώ περι-έτυχεν, (Αναφέρω τη Λειτουργία του Πάσχα), Έλαβε γην και συνήνητησεν ουρανόν» και η πασχαλινή ομιλία επαναλαμβάνει το κείμενο του Αποστόλου Παύλου : «Πού σου, θάνατε, το κέντρον; Πού σου Άδη, το νίκος; Ανέστη Χριστός, και πεπτώκασι δαίμονες. Ανέστη Χριστός, και ζωή πολιτεύεται». Ανεστήθη Αυτός και μας ανασταίνει, είναι ολόκληρη η ζωή μας, είναι ολόκληρη η οικουμένη την οποία φέρει προς τον Πατέρα, σαν το πρόβατο που χάθηκε και ξαναβρέθηκε και μπορούμε να επιχειρήσουμε ν' αγαπήσουμε, να επιχειρήσουμε να ζήσουμε, ο θάνατος δεν είναι πια μπροστά μας, αλλά πίσω μας.

Η Εκκλησία είναι αυτή η καλυμμένη παρουσία, γιατί ο Θεός είναι μια αιώνια διακριτικότητα —το πιο μεγάλο σέβας, είναι το σέβας του Θεού για τον άνθρωπο— η καλυμμένη αλλά και πραγματική παρουσία του δοξασμένου Χριστού που εδρεύει από την Ανάληψη στα δεξιά του Πατρός αλλά που δεν μας αφήνει ορφανούς, ο ουρανός δεν ξανακλείστηκε και, με όλη τη μυστηριακή ζωή της Εκκλησίας, με τη βάφτιση, με το ευχέλαιο, με τη θεία Ευχαριστία, διαβαίνουμε το θάνατο για να συμμετάσχουμε στη ζωή του Αναστάντος, για να λάβουμε μια φλόγα της Πεντηκοστής, είμαστε πραγματικά - μυστικά αλλά πραγματικά θεωμένοι, συμμετέχουμε πραγματικά, ήδη από δω κάτω, στην αιώνια ζωή. Είναι ο λόγος που η μαρτυρία ως «επιφάνεια της δόξης», (για να ξαναχρησιμοποιήσουμε την έκφραση του Pere Dumas) δε μπορεί να είναι παρά η αγιότητα. Μαρτυρία της αγιότητας με τη θεληματική μας συγκατάθεση, με τη θεληματική μας αποδοχή της θείας ζωής που η Εκκλησία είναι η πάροχος. Κάθοδος μέσα στη ταπεινοσύνη — αυτό είναι η άσκηση· αν οι ασκητές έχουν μιλήσει πολύ για «κλίμακες», είναι κλίμακες που κατεβαίνει κανείς, μια κάθοδος στη ταπεινοσύνη ώσπου να μην έχει κανείς πια τίποτε, ώσπου να μην είναι κανείς παρά φτώχεια ολική, ολικό άνοιγμα έτσι ώστε να μας γεμίσει από τον πλούτο της ζωής Εκείνου που έγινε φτωχός για μας.

Έτσι θα μπορούμε να είμαστε μάρτυρες της χαράς. Ο άγιος Σεραφείμ του Σαρόβ υποδεχόταν τους επισκέπτες του μ' αυτές τις λέξεις : «Χαρά μου, ανέστη ο Χριστός». Αυτή την παράδοξη χαρά της συντριμμένης καρδιάς που ο Θεός δεν περιφρονεί, είναι προφανέστατα το αντίδωρο θλίψης, αποτυχίας, μιας υπηρεσίας χωρίς μεγάλη εγκόσμια ελπίδα που θ' αποκτήσουμε. Γιατί γνωρίζει, αυτή η χαρά, ότι πρέπει ν' αγωνιστεί κανείς μέχρι θανάτου χωρίς ποτέ να ελπίζει μίαν οριστική νίκη, ούτε καν μόνιμη εγκόσμια νίκη, γιατί το Βασίλειο που κτίζουμε, το κτίζουμε εν Χριστώ και μονάχα κατά την επιστροφή του Χριστού θα φανερωθεί. Δεν έχουμε το μέτρο της μαρτυρίας μας, της αποτελεσματικότητάς της, γιατί βρίσκεται

επέκεινα του χρόνου και της ιστορίας και θα φέρει τους καρπούς της, όταν όλοι θ' αναστηθούν. Γνωρίζει, αυτή η χαρά, ότι οι δρόμοι του Θεού δεν είναι οι δικοί μας, και ότι το ουσιαστικό δεν είναι να πετύχει κανείς κατά τα μέτρα της γης, αλλά να γίνει άνθρωπος, ένας άνθρωπος πονεμένος αλλά γεμάτος χαρά. Γιατί το ουσιαστικό για να μαρτυρήσει κανείς ότι ο Χριστός ήλθε και ότι θα επανέλθει, το ουσιαστικό για να μαρτυρήσει στους απομονωμένους, σ' αυτούς που κλαίνε, σ' αυτούς που δεν έχουν αγάπη, σ' αυτούς που δεν ξέρουν ν' αγαπούν, σ' αυτούς που κλαίνε τους πολυαγαπημένους τους νεκρούς, το ουσιαστικό για να μαρτυρήσει κανείς ότι τίποτε από ό,τι υπήρξε στ' αλήθεια δε μπορεί να εξουθενωθεί, αλλά ότι όλα θα γίνουν πιο πραγματικά και μεταμορφωμένα μέσα στη Βασιλεία, το ουσιαστικό είναι η χαρά μας. Δεν μαρτυρεί κανείς παρά με την αγιότητα, δεν μαρτυρεί κανείς παρά με τη χαρά, γεννημένος από το μυστηριώδες βάπτισμα των δακρύων, πέρα από τις μεγάλες, μαζικές αξιώσεις, πέρα από την κοινωνία, την ιστορία, πέρα από την εγκόσμια ευτυχία όπου ο σημερινός άνθρωπος θα ήθελε ν' αποκοιμηθεί. Ο άνθρωπος γιατί είναι ένα κτιστό πρόσωπο κατ' εικόνα του Θεού, γιατί η καρδιά του είναι αχόρταγη, γιατί αυτή η αχόρταγη καρδιά δε μπορεί τελικά να χορτάσει παρά με το Θεό— ο άνθρωπος μπρος στο θάνατο, ο άνθρωπος μπρος στην αποτυχία της αγάπης, ο άνθρωπος διψασμένος για ζωή και αγάπη, τί ζητεί τελικά αν όχι τη μαρτυρία της χαράς; Και ποιός μπορεί να του τη δώσει αν όχι οι άγιοι;

2ον) Πρέπει λοιπόν να επιχειρήσουμε, όσο λίγοι και αν είμαστε — γιατί δεν είμαστε μόνοι, γιατί ανήκουμε στη κοινωνία των αγίων— να φέρουμε λιγάκι αυτή τη μαρτυρία της χαράς κατά την άσκηση της βασιλικής μας ιεροσύνης. Ο άνθρωπος γνωρίζει ότι γι' αυτόν τον κόσμο που λατρεύει τον εαυτό του, η Εκκλησία είναι μια θανάσιμη πληγή. Αλλά για τον κόσμο που δημιούργησε ο Θεός, μυστικά δοξασμένος εν Χριστώ, η Εκκλησία είναι η μόνη υπόσχεση ζωής. Οι χριστιανοί είναι το άλας της γης που την εμποδίζει να σαπίσει και που ήδη τη μεταμορφώνουν σε προσφορά. Και για να ξαναθίξουμε ένα θέμα της ιουδαϊκής πνευματικότητας που έγινε πολύ της μόδας αυτά τα τελευταία χρόνια μ' ένα ξακουστό μυθιστόρημα, οι χριστιανοί θα έπρεπε να ξέρουν ότι μέσα στην ίδια τους την προσευχή, ότι μέσα στην ίδια τους την παρουσία είναι οι «τελευταίοι των δικαίων» που εμποδίζουν τον κόσμο να εξουθενωθεί και που ετοιμάζουν τη μεταμόρφωσή του. Πρέπει να σφυρηλατήσει μέσα του κανείς τις ανώτερες αρετές αυτής της βασιλικής ιεροσύνης· η αληθινή ανοχή που δεν είναι αδιαφορία αλλά σεβασμός, η αληθινή μετριοφροσύνη που αποτελείται από γενναιοδωρία και άπειρη υπομονή. Να ξέρει κανείς να καταλαβαίνει, δηλαδή «να παίρνει μαζί του», «μέσα του» και όταν ο άλλος δε θέλει να τον εννοήσει, να ξέρη κανείς να παραμερίζει χωρίς μνησικακία, να προσεύχεται γι' αυτόν και παρ' όλα αυτά, να τον φέρει μέσα του, στην καρδιά του. Να ξέρει να διαλέγεται, να ξέρει να λέει «όχι» χωρίς επιθετικότητα, να ξέρει

ν' αγωνίζεται μ' αγάπη όχι πρώτα για να προσηλυτίσει, αλλά για να στηρίξει, και ν' ανέχεται τον πλησίον του, έστω κι' αν είναι εντελώς διαφορετικός του.

Μέσα σ' αυτό το κείμενο θα θίξω δυό σημεία που μου φαίνονται θεμελιώδη για το επάγγελμά μου : είμαι καθηγητής. Είναι πρώτα το πρόβλημα του κύρους· κάθε άνθρωπος καλείται ν' ασκήσει την εξουσία στο επάγγελμά του, στο περιβάλλον του, πάνω στα παιδιά του, μέσα στην οικογένεια του, μέσα του, ως ποιμήν της ποιμνής των παθών και ενστίκτων του. Πρέπει αυτή η ισχύς να είναι δημιουργική, να είναι ισχύς και κοινωνία και μεταμόρφωση, να εκδηλώνει τη νίκη και την αγάπη του Χριστού. Είναι ασφαλώς μια όψη από τις πιο δύσκολες και από τις πιο σημαντικές της μαρτυρίας μας κατά την άσκηση της βασιλικής μας ιεροσύνης. Και είναι αλήθεια, μέσα στη κοινωνία μας, υπάρχει μια κατάπτωση της πατρικής διάστασης, μια κατάπτωση κάθε «λειτουργικού» σεβασμού. Ίσως, από μια πλευρά, είναι συνέπεια του πρακτικού αθεϊσμού της εποχής μας —κάθε πατρότητα γήινη δεν είναι, όπως λέει ο Απόστολος, παρά μια αντανάκλαση της θείας πατρότητας που δε μπορεί να βρει παρά μέσα μας το θεμέλιό της. Η πατρότητα στην εποχή μας, επειδή δεν θεμελιώνεται πια πάνω στη μαρτυρία ενός «νοήματος», πρέπει, πολύ φυσικά, να γκρεμιστεί. Όχι από λάθος των τέκνων, αλλά από λάθος των πατέρων που δεν μεταδίδουν πια το «νόημα», που είναι, ακριβώς, το παιδί. Το παιδί λέει: ποιό είναι το νόημα; Και ο πατέρας απαντά: είσαι εσύ. Είναι ένας φαύλος κύκλος. Είναι η αίτια για τον χριστιανό παιδαγωγό και για κάθε χριστιανό που καλείται ν' ασκήσει την εξουσία του, είναι ανάγκη να μαρτυρήσει μ' αυτό που θα ονομάσω ένα «νέο ύφος κύρους». Ασφαλώς, ο χριστιανός είναι ο κληρονόμος του χριστιανού βασιλιά αλλά πρέπει να έχει συμμαχία με την ελευθερία, πράγμα που δεν είναι καθόλου ο χριστιανός βασιλιάς του οποίου ο Θεός φανερωνόταν συχνά σαν ένας Θεός-δήμιος. Η ομάδα που ο χριστιανός πρέπει να εμψυχώνει —είτε είναι μια τάξη, είτε ένας κύκλος μελετών, είτε μια κίνηση νέων— θα έχει αναγκαστικά ένα χαρακτήρα αδελφικό πολύ πιο δυνατό απ' όσο η παλιά πατριαρχική οικογένεια. Ανάμεσα στη βλαβερή αδελφοσύνη που είναι δημαγωγία, χάος, απουσία κάθε δημιουργικής πειθαρχίας, και στη βλαβερή πατρότητα που είναι τυραννία αυθαίρετη, πρέπει να γυρεύουμε δύσκολα, επίπονα. Ένα πέρασμα προς την ακτινοβολία του Ευαγγελίου. Γιατί ο χριστιανός δε μπορεί να μετέχει στο μυστήριο της θείας πατρότητας παρά διά του Υιού που έκανε τον εαυτό του αδελφό και υπηρέτη όλων. «Μην είστε σαν τους βασιλείς της γης» λέει ο Κύριος μας. Η θεοκρατία τέλειωσε, τέλειωσε για πάντα. Δε μπορεί πια να υπάρξει θεοκρατία, δεν μπορεί πια να υπάρξει ένας Θεός που επιβάλλεται στους ανθρώπους με το δήμιο και εμφανίζεται ο ίδιος σαν δήμιος. Αλλά πρέπει αδιάκοπα να πλάθουμε, εκεί που βρισκόμαστε —λέω να πλάθουμε γιατί είναι μια πραγματικότητα που ακτινοβολούμε ταπεινά, που καμμιά φορά εξαφανίζεται, και που πρέπει αδιάκοπα να ξαναδημιουργούμε— πρέπει να πλάσουμε μέσα στ'

ανθρώπινα κύτταρα για τα οποία είμαστε υπεύθυνοι, ή τα όποια καλούμαστε να πλάσουμε, αυτό που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε ελεύθερη χριστοκρατία. Οι καλύτεροι ψυχολόγοι, οι καλύτεροι παιδαγωγοί σήμερα, είναι ρητοί: η ανταρσία των εφήβων προέρχεται από το γεγονός ότι απογοητεύθηκαν κατάβαθα από τον ώριμο απόντα πατέρα ή πατέρα χαμένο, που γίνεται περιοδικά «flic». Αλλ' ας εμφανιστεί ένας άνθρωπος λιγάκι αυθεντικός, ένας αληθινά ώριμος, και τότε όλες οι λιγοθυμισμένες ανάγκες τους θαυμασμού και σεβασμού θα τον αγκαλιάσουν.

Η ανταρσία τού έφηβου εναντίον του πατέρα δεν είναι, γενικά, η άρνηση της ουσίας της πατρότητας. Είναι η αναζήτηση μιας άλλης πατρότητας, μιας πατρότητας που θα την διάλεγε και που δεν θα επιβάλλονταν, μιας πατρότητας συνδεδεμένης με την ελευθερία με έναν αδελφικό δεσμό, μιας πατρότητας για τη μύηση στο Πνεύμα. Και εδώ θίγουμε ορισμένες από τις ρίζες του σύγχρονου αθεϊσμού (γιατί ο «θάνατος του πατρός» είναι βαθιά δεμένος με τον αθεϊσμό) και, λοιπόν, τους δρόμους της θεραπείας του για μερικούς από αυτούς που καλούμαστε να βοηθήσουμε. Για τον χριστιανό παιδαγωγό, για τον χριστιανό μέσα στο χώρο της πατρότητας, το πρωτότυπο θα μπορούσε να είναι, κατά κάποιο τρόπο, ο άγιος Ιωάννης ο Βαπτιστής, ο πιο αρρενωπός και ο πιο ταπεινός: «Εκείνον δει αυξάνειν, εμέ δε ελαττούσθαι», δηλαδή (και τούτο μπορεί κανείς να το κάνει αισθητό, ακόμα και αν δε το πει) : «είστε συγκεντρωμένοι γύρω μου, πιστεύετε ότι είστε συγκεντρωμένοι γύρω μου, αλλ' απατάσθε· στη πραγματικότητα είμαστε συγκεντρωμένοι γύρω από τον Χριστό».

Εδώ τότε βρίσκουμε το άλλο πρόβλημα που θα επιθυμούσα να θίξω, γιατί αγγίζει άμεσα το επάγγελμά μου και είναι το πρόβλημα μιας χριστιανικής χρησιμοποίησης του λαϊκού. Πολύ συγκεκριμένο πρόβλημα, που τίθεται σε οποιονδήποτε διδάσκει σ' ένα ίδρυμα του Κράτους. Ένας καθηγητής της δημόσιας εκπαίδευσης, «λαϊκός» όπως λένε, δεν έχει το δικαίωμα να τα πει όλα, εκτός ως άνθρωπος προς άνθρωπο, αν έλθει κανείς να τον βρει και να του θέσει το ερώτημα, έξω από τα μαθήματα, καμιά φορά πολύ πιο αργά —τούτο εδώ μπορεί να γίνει χρό—νια μετά. Ο ρόλος του μου φαίνεται ότι εκφράζεται πολύ καλά με τη φράση του Kierkegaardί που ανέφερε ο P. Dumas: «Ο άνθρωπος δεν έχει μάτια για να δει, ούτε αυτιά για να ακούσει το λόγο του Θεού, όσο δεν φτάσει σ' ένα ορισμένο σημείο εμπάθυνας μέσα στην ύπαρξή του». Ο ρόλος ενός παιδαγωγού χριστιανού στη δημόσια εκπαίδευση, είναι ακριβώς το να βοηθά λιγάκι τους εφήβους, με τους οποίους ασχολείται, να φτάσουν ή να διαισθανθούν αυτή την «εμπάθυνα μέσα στην ύπαρξη». Δηλαδή, να σπείρει την ανησυχία, να υποκινήσει εσωτερικές συγκρούσεις, να καταστρέψει τις εικόνες της οικουμένης, που είναι αδιαφανείς και πεζές, ν' ασκήσει μια παθιασμένη κριτική (διδάσκω Ιστορία), μια παθιασμένη Ιστορία, παρουσιάζοντας κατά κάποιο τρόπο από το εσωτερικό τις μεγάλες

ανθρώπινες αιρέσεις, δείχνοντας το σοβαρό αυτών των αιρέσεων. Σκέφτομαι, παραδείγματος χάρη, για μια σειρά μαθημάτων πάνω στην ιστορία του ΧΙΧου αιώνα που θα μπορούσε να φτάσει στο Κολοφώνα —κάθε φορά από τα «έσω» - σε μια τριπλή έκθεση πάνω στο Marx, πάνω στο Nietzsche και πάνω στο Dostoyevsky. Ν' αρπάξει έτσι κανείς τον έφηβο από μια ορισμένη υπνοβασία του πολιτισμού της ευτυχίας και ίσως, αν είναι χριστιανός, από την υπνοβασία ενός κάποιου χριστιανισμού -που είναι εδώθε του αθεϊσμού ενώ θα έπρεπε να βρίσκεται εκείθε- και να του κάνει ν' ανακαλύψει, να διαισθανθεί, εν πάση περιπτώσει, και το βάθος της ύπαρξης, και την αυθεντικότητα του άλλου, γιατί αυτό που έχουμε, το πιο πολύτιμο, να διδάξουμε, είναι το νόημα του διαλόγου, πέρα από τις εφηβικές απλοϊκότητας. Και τούτο με μια στάση μαιευτικής, με μιαν άσκηση χιούμορ, για ν' αποφύγουμε να γοητεύσουμε αυτούς τους νέους, να τους προσηλώσουμε πάνω στην ίδια μας προσωπικότητα, για να μπουν στο δρόμο μόνοι τους, με την επιθυμία της βαθιάς ζωής και την απαίτηση μιας αλήθειας που αποδίδει κάθε πραγματικότητα, κάθε ζωή, που δεν σακατεύει, αλλ' εκπληρώνει. Το νόημα του διαλόγου, το νόημα του άλλου, το νόημα του περίπλοκου και της συνάντησης, όταν συχνάζει κανείς σε δρόμους μικρής κίνησης. Ιδού τι θα μπορούσε να είναι μια μαρτυρία διακριτική αλλ' αποτελεσματική της αληθινής αγάπης και του τριαδικού μυστηρίου.

3ον) Θα ήθελα να συμπεράνω ακριβώς πάνω σ' αυτή την αναγκαία σχέση των στάσεων, της προσευχής και του λόγου. Γιατί μου φαίνεται ότι προφανέστατα η μαρτυρία πρέπει να είναι πρώτα, όχι μονάχα, αλλά πρώτα — μια μαρτυρία σιωπηλή. Συνεπάγεται μια σειρά από στάσεις που θα επιθυμούσα να περιλάβω μέσα σ' αυτή τη διατύπωση: ο χριστιανός πρέπει να είναι μεταξύ των ανθρώπων ταυτόχρονα ο βασιλιάς και ο γελωτοποιός του. Εσωτερική βασιλεία με τη ζωή σε βάθος, δηλαδή με την ικανότητα, μέσα στον κόσμο του θορύβου όπου είμαστε, να σιωπούμε, να γινόμαστε σιωπή για ν' ακούμε καλύτερα το Λόγο να φυτρώνει ζωντανός— με την ταπεινότητα, συχνότατα με το αποτράβηγμα, με μια ορισμένη απογύμνωση και παράδοση προς τα όντα και τα πράγματα. Σιγά-σιγά να ξανακτίζουμε τη φύση μας μέσα στη χάρη, ή μάλλον ν' αφήνουμε το Άγιο Πνεύμα να ξανακτίσει τη φύση μας. Να προσπαθήσουμε να γίνουμε ένας άνθρωπος, ένας αληθινός άνθρωπος, γερός, γαλήνιος, που μιλά λίγο αλλά αληθινά. Να προσπαθήσουμε να γίνουμε ένας ζωντανός άνθρωπος, θέλω να πω ένας αληθινός βαφτισμένος που έχει το θάνατο πίσω του και που δε φοβάται, που συμμετέχει στη μυστική βασιλεία του Χριστού, σ' αυτή τη τεράστια κίνηση Ανάληψης και Πεντηκοστής, ο οποίος, με την Εκκλησία, δε σταματά από του να έλκει την οικουμένη μέσα στη Βασιλεία Του. Ένας ευγενής άνθρωπος, δηλαδή ένας άνθρωπος χωρίς μνησικακία, ένας άνθρωπος που στηρίζεται πάνω στον εαυτό του και που δεν κατηγορεί αδιάκοπα τους άλλους μέσα σ' ένα κόσμο βασανισμένο από

φόβο και μνησικακία. Ένας άνθρωπος που στηρίζεται στον εαυτό του γιατί στηρίζεται στο μυστικό του είναι του, όπως ο άγιος Ιωάννης, πάνω στην καρδιά που αγαπά του Θεού που έγινε άνθρωπος, και ο οποίος έτσι μπορεί να τολμήσει να ζήσει και να τολμήσει ν' αγαπήσει. Ένας άνθρωπος κατά χάρη έκπληκτος για την ύπαρξη του «Θεού μαζί μας» —Εμμανουήλ— ένας άνθρωπος που «βαδίζει υμνώντας Αυτόν», και που αυτό ακριβώς διευκρινίζει όλα τα πράγματα μέσα στον δοξασμένο Χριστό. Ένας άνθρωπος κατά χάρη έκπληκτος για κάθε ύπαρξη, που υποφέρει και κλαίει επίσης για την απόσταση που διατηρεί η αμαρτία ανάμεσα στο πρόσωπο που κατάπεσε και στη μυστική εικόνα, ανάμεσα στα ψοφήμια και στη Φλεγόμενη Βάτο, ένας άνθρωπος έκπληκτος και πονεμένος και σιγά-σιγά διαπερασμένος με τη στοργή ολόκληρου του όντος, αυτής της «μακάριας θλίψης», αυτής της «μακάριας στοργής» για την οποία μιλάνε οι ασκητές. Έτσι, και χωρίς να το γυρεύουν, ίσως γίνεται κανείς διάφορος ακριβώς στα λόγια και στις κινήσεις, τις πιο κοινές, τις πιο καθημερινές. Ίσως δίνει κανείς την εντύπωση ότι υπάρχει ένα νόημα, ότι όλα δεν είναι κενά, ότι όλα δεν είναι παράλογα και δωρεάν. Ίσως δίνει κανείς την εντύπωση ότι γνωρίζει την πείρα του αθεϊσμού, ότι έκανε επίσης τη «διαμονή του στην κόλαση», αλλ' ότι υπάρχει ακόμα κάτι άλλο. «Ο Ντοστογιέφσκυ ήξερε όλα όσα ήξερε ο Νίτσε, αλλά και κάτι πάρα πάνω», έγραφε ο Μπερντιάεφ. Ναι, να προσθέσει κανείς στη σαφή γνώση της κόλασης τη βεβαιότητα ότι ο Χριστός κατεβαίνει πάντοτε στη κόλαση, για να δώσει τη ζωή σ' αυτούς που είναι μέσα στους τάφους.

Οι λέξεις δε μπορούν να γονιμοποιήσουν παρά με τη σιωπή της ζωής, η γλύκα των δυνατών κάνει από τον άνθρωπο ένα δέντρο ειρήνης, αυτό το δέντρο κοντά στα τρεχούμενα νερά για τα οποία μιλούν οι ψαλμοί. Πελέκησαν τα δέντρα, γιατί έλεγαν πως δεν χρησίμευαν σε τίποτε, κι αντιλαμβάνονται τώρα ότι εκεί όπου δεν υπάρχουν δέντρα, η γη δεν είναι πια τροφοδότης. Οι άνθρωποι αυτής της εποχής έχουν ανάγκη από ανθρώπους που να είναι δέντρα· έχουν ανάγκη από μιαν ορισμένη σιωπηλή ειρήνη· πλησιάζει κανείς σ' όποιον αισθάνεται κάτι αληθινό.

Αυτή η εσωτερική Βασιλεία δεν γίνεται χωρίς μιαν ορισμένη μεγαλοπρέπεια, μιαν ορισμένη δημιουργική φαντασία, γενναιοδωρία ζωής και ικανότητας να δημιουργεί κανείς την ωραιότητα. Ο Θεός είναι ο «ποιητής του ουρανού και της γης», ιδού τι ομολογούμε. Είναι η δόξα του Θεού που λούζει τον κόσμο και είναι το Άγιο Πνεύμα που κάνει ωραίες τις νέες. Το Πνεύμα στο οποίο πρέπει να μαρτυρήσουμε είναι ένα πνεύμα έμπνευσης, δημιουργίας, φωτεινής φαντασίας και ωραιότητας. Μπορεί κανείς να διερωτηθεί αν η ανικανότητα της τωρινής εποχής για την κατάθεση της χριστιανικής μαρτυρίας, η ανικανότητά της μπρος στα προβλήματα της πολιτείας, της κουλτούρας, δεν προέρχεται από το γεγονός πως έκανε να θριαμβέψει μ' ένα μονόπλευρο τρόπο το μαύρο ράσο του κληρικού, ακόμα και αν προστίθεται σ'

αυτό, στην εποχή μας, το χοντρό υπόδημα και η λιγάκι απλοϊκή έξαρση του στρατευόμενου μέλους. Θα έπρεπε να είναι δημιουργική ωραιότητας η παρουσία του Χριστιανού για ν' αφυπνίσει τους υπνοβάτες, για να τους δείξει αυτό το μεγάλο ουράνιο τόξο πάνω στο οποίο ο Χριστός θα επανέλθει, αυτό το μεγάλο ουράνιο τόξο της ωραιότητας που συνδέει τον ουρανό με τη γη. Θα έπρεπε η παρουσία του χριστιανού να είναι, για να επαναλάβουμε τον τίτλο ενός μυθιστορήματος του Ramuz —που είναι ποίημα περισσότερο παρά μυθιστόρημα— «Διάβαση του Ποιητή», και σκέφτομαι τον Δαβίδ που χορεύει μπρος στην Κιβωτό και την παρατήρηση της Σιμόν Βέϊλ ότι η εποχή μας έχει ανάγκη «μιας αγιότητας που να είναι μεγαλοφυής».

Κανείς βασιλιάς χωρίς μεγαλοπρέπεια, κανείς βασιλιάς χωρίς γελωτοποιό. Ανάμεσα στους ανθρώπους, ο χριστιανός πρέπει να είναι ταυτόχρονα ο βασιλιάς και ο γελωτοποιός του, πρέπει να είναι ταυτόχρονα βασιλικός αλλά λιγάκι τρελός για να τσακίσει μιαν ορισμένη σοβαρότητα, που πάρα πολύ συχνά είναι αυταρέσκεια, κακή σοβαρότητα, δυσκίνητο πνεύμα. Κι' άλλωστε, η βασιλεία μας είναι αόρατη, δεν είναι του κόσμου τούτου, δεν πρέπει να παίρνουμε πάρα πολύ στα σοβαρά αυτό τον κόσμο, ούτε επίσης ν' αφήνουμε να μας παίρνει πολύ στα σοβαρά αυτός ο κόσμος. Η απόσταση ανάμεσα σ' αυτό τον κόσμο και στον κόσμο που θα έλθει, είναι η απόσταση της πίστης, είναι η απόσταση της αγάπης, αλλά είναι επίσης η απόσταση του χιούμορ. Αν η Βασιλεία είναι ο κόσμος ανάποδα —δε χρειάζεται παρά να διαβαστούν οι Μακαρισμοί για να το αντιληφθεί κανείς— θα έπρεπε να δώσουμε την εντύπωση στους ανθρώπους (μιαν εντύπωση που σπάνια δίνουμε) ότι περπατούμε λιγάκι με τα χέρια και να μη τους παίρνουμε εντελώς στα σοβαρά ενώ συγχρόνως πρέπει να τους αγαπάμε πολύ. Τί είναι άραγε ένας χριστιανός που δεν θα ήταν λιγάκι ο κλόουν αυτού του φουσκωμένου κόσμου; Το χιούμορ είναι απαραίτητο για να σπείρει συγκρούσεις, αβεβαιότητες, να σπάσει τη διαβολική αλαζονεία, να υποδείξει την «τρέλα του σταυρού», μ' ένα λόγο, για να δείξει τελικά ότι ο διάβολος είναι λιγάκι γελοίος.

Συλλογίζομαι αυτούς τους «σαλούς εν Χριστώ» που φιλούσαν το κατώφλι των πορνών κι' έριχναν πέτρες στα παράθυρα των υγιώς σκεπτόμενων. Και συλλογίζομαι ότι οι νέοι «μπήτνικς», οι σημερινοί αμερικάνοι, αυτά τ' απελπισμένα και άπληστα για υλική ζωή αγόρια, δεν έχουν εντελώς άδικο όταν ονομάζουν τον Χριστό «Τρελός Χριστός» και λένε ότι είναι από τους δικούς τους .

Εσωτερική Βασιλεία, μεγαλοπρέπεια, χιούμορ, όλη αυτή η μαρτυρία της ζωής πρέπει να ξεπηδά αυθόρμητα από την προσευχή —ακριβέστερα, από την Ευχαριστία με τη διπλή έννοια, μυστηρίου και δοξολογίας. Μονάχα η προσευχή μπορεί να μας κάνει δεκτικούς της θείας ενέργειας, της «επιφάνειας», της δόξας

που κρύβουν τα βάθη του όντος μας, της σάρκας μας που είναι μπολιασμένη στην αγία σάρκα του Κυρίου. Αυτό που ζητείται από τους χριστιανούς, δεν είναι καλές συνταγές για το μαγειρείο αυτού του κόσμου, πως να πετύχει κανείς με τα μέσα αυτού του κόσμου, ένα μαγαζί ερεθιστικό μέσα στο μεγάλο παζάρι των ιδεών. Είναι πρώτα απ' όλα, θεμελιακά, να είναι κανείς παρών με το Όνομα του Ιησού μέσα στην πνοή και μέσα στην καρδιά.

Ασφαλώς, ένας κανόνας προσευχής είναι απαραίτητος, αλλά πρέπει ν' αντιληφθούμε ότι έχουμε, συχνότατα πολύ καιρό για να προσευχηθούμε, πολύ περισσότερο απ' όσο φανταζόμαστε. Πόσες στιγμές υπνηλίας, απροσεξίας, μπορούν να γίνουν στιγμές προσευχής, κατά τρόπο που να μένουμε άγρυπνοι, παρόντες στα όντα και στα πράγματα. Ακόμα και η έγνοια του διαλόγου με το Θεό, η αντιδικία, η εγκατάλειψη, όλα προσφέρονται, ακόμα κι' η εξάντληση που εμποδίζει τη προσευχή, ακόμα και η αδυναμία για προσευχή. Είναι η πολλαπλή χρήση της προσευχής του Ιησού που θα έπρεπε να επικαλεστεί κανείς εδώ· κραυγή εσωτερικής πρόσκλησης κατά την διάρκεια μιας συνομιλίας, όταν ένας αποφασιστικός λόγος γίνεται αναγκαίος, τραγούδι αγάπης που μπορεί να φωτίσει μια μονότονη εργασία «εγκεφαλική», όπως λένε, όργανο αγώνα εναντίον τής φαντασίας, της ονειροπόλησης, του κύματος των εικόνων και των σκέψεων που μας κάνουν απόντες από τον εαυτό μας και μας εμποδίζουν να είμαστε προσεχτικοί, ευλογία που επιχέεται στα όντα και στα πράγματα.

Μονάχα ο άνθρωπος της προσευχής θα μπορεί να μαρτυρήσει μέσα σ' ένα κόσμο προφορικού πληθωρισμού όπου οι λέξεις αλληλοσυγκρούονται χωρίς να κατανικιέται η μοναξιά. Μονάχα αυτός ο άνθρωπος θα μπορεί να μαρτυρήσει για το Λόγο που έγινε σάρκα, για το Λόγο που έγινε πρόσωπο —για τον Χριστιανισμό ως θρησκεία των προσώπων. Να μιλά κανείς, ναι, αλλά διά μέσου της σιωπής, αυτής της σιωπής που είναι λατρεία, προσοχή, παρουσία αποτελεσματικά προσεκτική, ικανή ν' αποκαλύψει μέσα στον καθένα, όπως μέσα στις μεγάλες πραγματικότητες της κουλτούρας και της ιστορίας, την υπόσχεση ζωής, την τύχη της ωραιότητας.

Θέλουμε να μαρτυρήσουμε ότι ο Θεός είναι αγάπη: Πατέρας, Υιός, Πνεύμα, «Τριάδα ομοούσιος και αχώριστος». Η μαρτυρία μας, λοιπόν, υποφέρει όταν διαψεύσει το περιεχόμενό της, δεν μπορεί να είναι επιθετική ή πιεστική. Ένας χριστιανός δεν είναι ποτέ αντί —προσπαθεί ν' αγαπά τους εχθρούς του, αλλιώς, αν προσδιόριζε την μαρτυρία ως μαρτυρία του «εναντίον», θα κατέληγε αντί να σώσει αυτούς που πολεμά, να τους μοιάσει· δεν υπάρχει άλλη εκλογή παρά η αγάπη των έχθρων ή η μίμηση των εχθρών. Η αγάπη των έχθρων· ο άλλος είναι πάντα ο εχθρός μου, αφού δεν μπορώ να τον ανακαλύψω αληθινά παρά πεθαίνοντας για τον

εαυτό μου. Η μαρτυρία είναι λοιπόν αχώριστη από έναν ορισμένο τρόπο αγάπης. Όχι κατοχή (η πιο τρομερή είναι η πνευματική κατοχή), αλλά προσευχή, και υπηρεσία, και λόγος για να είναι ο άλλος με πληρότητα ο εαυτός του, προς το μοναδικό του δρόμο, προς τη θέωση. Ν' αγαπά κανείς χωρίς ν' αντιτάσσεται, αλλά βρίσκοντας τη θέση των άλλων (είναι κάπως σαν το μυστήριο της Αγίας Τριάδας), και να φέρει τη μαρτυρία του «από τα ένδον», με το λόγο που αγγί-ζει τον άλλο στο μυστήριο της εσωτερικής του ύπαρξης. Να μαρτυρούμε, σημαίνει να έχουμε ένα δράμα σ' επικοινωνία προς το πρόσωπο που απευθυνόμαστε. Λοιπόν «ένα πρόσωπο δε μπορεί να είναι γνωστό παρά μέσα σε μια αποκάλυψη». Μονάχα ο άνθρωπος της βαθιάς ζωής, ο άνθρωπος που είναι ανοιχτός με την προσευχή σε τέτοιες αποκαλύψεις, μπορεί σήμερα να τολμά να μιλά για το Θεό, μέσα σ' ένα κόσμο όπου οι παραδοσιακές αποδείξεις (χριστιανικές επίσης) του Θεού πέθαναν, μέσα σ' ένα κόσμο όπου το λεκτικό για το Θεό (χριστιανικό λεκτικό επίσης) είναι μια γλώσσα νεκρή, μέσα σ' ένα κόσμο όπου ο ζωντανός Θεός είναι το περισσότερο άγνωστος, ένα μυστικό επέκεινα του ύπνου. .. Μέσα σ' ένα τέτοιο κόσμο, εμείς όλοι οι χριστιανοί δε μπορούμε πια να είμαστε παρά θεωρητικοί σε αποστολή.

Εκτός από την οριακή περίπτωση, πάντοτε δυνατή, και άλλωστε κανονική, του μαρτυρίου, όπου ο χριστιανός, υπό την πίεση μιας επίσημης ερώτησης, πρέπει να μαρτυρήσει για την πίστη του μπρος στους ισχυρούς, μπρος στους δικαστές αυτού του κόσμου, άυριο ίσως μπρος στους ψυχιάτρους —σήμερα η μαρτυρία δεν είναι έγκυρη παρά από άνθρωπο σ' άνθρωπο, όταν μας ρωτούν αληθινά, όταν αισθανόμαστε, κάτω από την ειρωνεία, ότι βλέπουμε τη βλασφημία, ή, πιο απλά και πιο συχνά, κάτω από τον ψελλισμό που ψηλαφίζει μια αληθινή δίψα πνευματική. «Ουδέν κρυπτόν ο ου γνωσθήσεται», αλλά δεν πρέπει να «βάλητε τους μαργαρίτας υμών έμπροσθεν των χοίρων».

Πολύ δύσκολο μας είναι να μιλάμε για το Θεό, για το Χριστό, σ' αυτόν που μόλις έχασε ένα αγαπητό πρόσωπο, ή σ' αυτόν που πρόκειται να πεθάνει! Αλλά τότε, σε ποιόν μπορούμε να μιλήσουμε για το Θεό; Ας παρακαλούμε να μη στερέψει μέσα μας η «πηγή των δακρύων» —αυτή η πηγή απ' όπου ξεπηδά το νερό της βάφτισης, το ζωντανό νερό - ο ζωογόνος λόγος ...

Όπως έγραφε ένας σύγχρονος πνευματικός: Ο Θεός δίδεται στους ανθρώπους κατά τη δίψα τους. Σε μερικούς, που δε μπορούν να πιουν περισσότερο, δε δίνει παρά μια σταγόνα. Αλλά «θα επιθυμούσε να δώσει ποταμούς ολόκληρους», ώστε οι χριστιανοί «να μπορούν να ξεδιψάσουν με τη σειρά τους τον κόσμο όλο».

(Olivier Clement)

Απόδοση: Λουκίας Ι. Μεταξά

(«Χριστιανικό Συμπόσιο» τ. Α΄, εκδ. Βιβλιοπωλείον της “Εστίας” σ. 128-133)

<http://bitly.com/1xfzdhR>